

Cuprins

Abrevieri	13
Cuvânt-înainte.....	15
Argumentum.....	17
TITLUL I	
CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE.....	25
Capitolul I – DE LA <i>AD-HOC</i> LA PERMANENT – SCURTĂ INTRODUCERE ÎN LUMEA INSTANȚELOR PENALE INTERNAȚIONALE.....	25
<i>Introducere.....</i>	<i>25</i>
<i>1.1. Instanțele ad-hoc post celui de-al Doilea Război Mondial.....</i>	<i>29</i>
1.1.1. Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg și Tribunalul Militar Internațional pentru Estul Îndepărtat.....	29
<i>1.2. Tribunalele penale internaționale ad-hoc după 1990.....</i>	<i>35</i>
1.2.1. Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie.....	37
1.2.2. Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda.....	43
1.2.3. Alte instanțe cu caracter penal internațional – instanțe hibride.....	49
1.2.3.1. Curtea Specială pentru Sierra Leone (C.S.S.L.).....	50
1.2.3.2. Tribunalul Special pentru Liban (T.S.L.) – un tribunal cu o altă jurisdicție.....	52
1.2.3.3. Camerele Extraordinare în Curțile Cambodgiei (C.E.C.C. sau Camerele extraordinare).....	57
<i>1.3. Curtea Penală Internațională – prima și singura instanță permanentă de acest gen.....</i>	<i>60</i>
Capitolul II – DREPT PENAL COMPARAT	68
<i>1.1. Sistemele naționale.....</i>	<i>69</i>
1.1.1. Sistemul de common-law: anglo-saxon și american.....	73
1.1.1.2. Englez (cunoscut și sub denumirea de sistemul anglo-saxon sau de common-law).....	74
1.1.1.2.1. Intenția.....	74
1.1.1.2.2. Temeritatea (<i>recklessness</i>).....	76
1.1.1.2.3. Neglijența.....	78
1.1.1.2.4. Wilful blindness.....	79

3.2. Caracterul nejustificat al faptei – antijuridicitatea	123
3.3. Caracterul imputabil și vinovăția	123
3.4. Răspunderea subiectivă în dreptul internațional penal	124
3.5. Latura subiectivă	129

TITLUL II

INFRAȚIUNILE PREVĂZUTE DE STATUTELE INSTANȚELOR PENALE INTERNATIONALE	133

Capitolul I – CRIME DE RĂZBOI (INCLUSIV INFRAȚIUNILE COMISE ÎMPOTRIVA LEGILOR ȘI CUTUMELOR DE RĂZBOI ȘI GRAVELE ATINGERI ADUSE CONVENȚIILOR DE LA GENEVA DIN 1949)	136
1.1. Definiție și prevederi legislative	137
1.2. Criterii generale pentru crimele de război	139
1.2.1. Criteriul 1. Existența unui conflict armat	139
1.2.2. Criteriul 2. Nexus (legătura) între actul individual și conflictul armat	140
1.2.3. Criteriul 3. Elementul moral	142
1.2.3.1. Cunoașterea făptuitorului cu privire la existența conflictului	142
1.2.3.2. Voința necesară	143
1.3. Crimele de război – prevederi legislative	146
1.4. Unele crime de război și elementele constitutive conform jurisprudenței	152
1.4.1. Uciderea intenționată	152
1.4.1.1. Prevederile legislative	153
1.4.1.2. Elementele constitutive ale infracțiunii	153
1.4.1.2.1. Elementul material	154
1.4.1.2.2. Vinovăția	154
1.4.2. Fapta de a proceda la recrutarea și înrolarea copiilor în vârstă mai mică de 15 ani în forțele armate sau în grupări armate ori de a-i face să participe activ la ostilități	156
1.4.2.1. Prevederile legislative	157
1.4.2.2. Elementele constitutive	158
1.4.2.2.1. Elementul material	159
1.4.2.2.2. Vinovăția	161
1.4.3. Violul ca o crimă de război	164
1.4.3.1. Prevederile legislative	165
1.4.3.2. Elementele constitutive	165
1.4.3.2.1. Elementul material	167
1.4.3.2.2. Vinovăția	168
1.4.4. Cauzarea în mod voit de grave suferințe sau de a aduce atingeri grave integrității fizice sau sănătății	169

1.4.4.1. Prevederile legislative.....	170
1.4.4.2. Elementele constitutive.....	170
1.4.4.2.1. Elementul material.....	171
1.4.4.2.2. Vinovăția.....	172
1.4.5. Distrugerea proprietății publice sau private care este sau nu este asociată cu obiective militare și distrugerea extensivă și însușirea proprietății nejustificată de necesitate militară și comisă în mod nelegal și arbitrar [prevăzute de art. 2. d) St. T.P.I.L., 4 d) St. T.P.I.R., similar St. C.P.I. art. 8 a) (iv)].....	173
1.4.5.1. Prevederile legislative.....	173
1.4.5.2. Elementele constitutive.....	174
1.4.5.2.1. Elementul material.....	175
1.4.5.2.2. Vinovăția.....	175
1.4.6. Distrugerea arbitrară a municipalităților, orașelor sau satelor sau devastarea nejustificată de necesitate militară.....	176
1.4.6.1. Prevederile legislative.....	176
1.4.6.2. Elementele constitutive.....	177
1.4.6.2.1. Elementul material.....	177
1.4.6.2.2. Vinovăția.....	179
1.4.7. Ocuparea, distrugerea sau avarierea intenționată a instituțiilor dedicate religiei, carității și educației, artei și științei, monumente istoricelor, pieselor de artă și științei.....	181
1.4.7.1. Prevederile legislative.....	181
1.4.7.2. Elementele constitutive.....	181
1.4.7.2.1. Elementul material.....	182
1.4.7.2.2. Vinovăția.....	182
1.5.1. Inducerea de teroare asupra populației civile.....	183
1.5.1.1. Elementul material și vinovăția.....	183
Capitolul II – CRIME ÎMPOTRIVA UMANITĂȚII.....	185
2.1. Conceptul de crime împotriva umanității.....	186
2.1.1. Definiția conceptului de crimă împotriva umanității.....	186
2.1.2. Elementul legal al infracțiunii.....	186
2.1.3. Elemente constitutive ale conceptului de crime împotriva umanității și aplicabilitatea acestora.....	187
2.1.3.1. Cele 5 condiții generale pentru existența conceptului de crime împotriva umanității – prezentare generală.....	189
2.1.3.2. Conflict armat. Conflict armat intern și conflict armat internațional.....	190
2.1.3.3. Conflictul armat și atacul.....	190
2.1.3.4. Condițiile constitutive ale crimelor împotriva umanității.....	192

2.1.3.4.1. Existența unui atac.....	192
2.1.3.4.2. Atacul trebuie să fi fost direcționat împotriva oricărei populații civile	192
2.1.3.4.3. Atacul să fie condus în aplicarea sau în urmărirea îndeplinirii politicii unui stat sau unei organizații care are ca scop un asemenea atac.....	194
2.1.3.4.4. Atacul trebuie să fi fost generalizat și/sau sistematic.....	195
2.1.3.4.5. Faptele acuzatului trebuie să fi făcut parte din acest atac	198
2.1.3.4.6. Făptuitorul trebuie să fi avut cunoștință de existența atacului generalizat sau sistematic direcționat împotriva populației civile și să știe că actele sale fac parte din acel atac.....	198
2.1.4. Infracțiunile prevăzute de statutele instanțelor internaționale care intră în categoria crimelor împotriva umanității	201
2.1.4.1. Prevederile legislative.....	202
2.1.5. Asasinatul, omorul sau uciderea.....	202
2.1.5.1. Prevederile legislative.....	203
2.1.5.2. Elementele constitutive.....	203
2.1.5.2.1. Elementul material	204
2.1.5.2.2. Vinovăția	204
2.1.5.2.3. Legătura de cauzalitate între infracțiune, rezultat și elementele crimei împotriva umanității	205
2.1.6. Persecutarea.....	206
2.1.6.1. Prevederile legislative.....	206
2.1.6.2. Elementele constitutive.....	206
2.1.6.2.1. Elementul material	208
2.1.6.2.2. Vinovăția	210
2.1.7. Exterminarea.....	213
2.1.7.1. Prevederile legislative.....	213
2.1.7.2. Elementele constitutive.....	214
2.1.7.2.1. Elementul material	215
2.1.7.2.2. Vinovăția	216
2.1.8. Sclavia	217
2.1.8.1. Prevederile legislative și elementele constitutive	217
2.1.8.1.1. Elementul material	219
2.1.8.1.2. Vinovăția	220
Capitolul III – GENOCIDUL.....	224
3.1. Etimologie	225
3.2. Genocidul: crimă sau infracțiune – o problemă de terminologie	226

3.3. Definiție și prevederi legislative	227
3.4. Legea aplicabilă.....	229
3.5. Determinarea existenței genocidului.....	230
3.6. Elementele constitutive ale infracțiunii de genocid.....	233
3.6.1. Aspecte generale ale infracțiunii de genocid.....	233
3.6.2.1. Obiectul juridic generic	234
3.6.2.2. Obiectul juridic specific	234
3.6.2.3. Obiectul material al crimei de genocid.....	234
3.6.3. Subiecții crimei de genocid.....	234
3.6.3.1. Subiectul activ nemijlocit	234
3.6.3.2. Subiectul pasiv	235
3.6.4. Subiect pasiv general	235
3.6.4.1. Definiția și caracteristicile esențiale ale grupului	235
3.6.5. Latura obiectivă.....	243
3.6.6. Modalitățile normative prin care poate fi comis genocidul	247
3.6.6.1. Uciderea membrilor grupului	247
3.6.6.2. Vătămarea gravă a integrității fizice sau mintale privind membrii grupului	248
3.6.6.3. Supunerea grupului cu intenție unor condiții de existență care să antreneze la distrugerea sa fizică totală sau parțială	250
3.6.6.4. Impunerea de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în sânul grupului	252
3.6.6.5. Transferarea forțată de copii aparținând unui grup în alt grup	253
3.6.7. Elementul subiectiv	253
3.6.8. Mobilul.....	261
3.6.9. Scopul.....	262
3.6.10. Cunoașterea ca o condiție a vinovăției.....	263
3.6.11. Formele și modalitățile infracțiunii de genocid	267
3.6.11.1. Infracțiunea tip de genocid.....	268
3.6.11.2. Tentativa – forma imperfectă a infracțiunii de genocid.....	269
3.6.12. Incriminarea de sine stătătoare a actelor de participație la infracțiunea de genocid.....	272
3.6.12.1. Complicitate la genocid.....	272
3.6.12.1.1. Elementul material	273
3.6.12.1.2. Vinovăția	277
3.6.12.2. Conspirația în vederea comiterii genocidului	278
3.6.12.3. Incitare directă și publică la comiterea genocidului.....	282
3.7. Genocidul în Statutul Curții Penale Internaționale.....	285

TITLUL III	
MODALITĂȚI DE COMITERE A INFRAȚIUNILOR	288
Capitolul I – MODALITĂȚI DE PARTICIPARE LA COMITEREA	
INFRAȚIUNILOR	290
3.1. Autoratul.....	290
3.2. Autorul moral (indirect perpetrator)	291
3.3. Planificarea.....	294
3.4. Instigarea și incitarea	298
3.4.1. Instigarea.....	299
3.4.2. Incitarea.....	305
3.5. Ordinul	306
3.6. Înlesnirea și sprijinirea (cunoscută sub denumirea <i>aiding and abetting</i>)	311
Capitolul II – MODALITĂȚI SPECIALE – PLURALITATEA DE INFRACTORI	321
2.1. Inovația T.P.I.I.: <i>Joint Criminal Enterprise (Întreprinderea Criminală</i>	
<i>Comună – denumită în continuare I.C.C. sau Întreprinderea)</i>	321
2.1.1. Elementele constitutive ale I.C.C.	324
2.1.1.1. Actus reus	324
2.1.1.2. Vinovăția	327
2.1.1.3. Extinderea art. 7 (1)/6 (1) din Statutul T.P.I.I./T.P.I.R.	330
2.2. Participația în Statutul C.P.I. (<i>formă specifică de coautorat, co-</i>	
<i>perpetration</i>)	334
2.2.1. Coautoratul sau participația directă (co-perpetration)	334
2.2.2. Controlul asupra crimei (<i>Organisationsherrschaft – indirect co-</i>	
<i>perpetration</i>)	342
2.2.3. Autorul indirect – autorul din spatele autorului.....	346
2.3. Răspunderea superiorilor	348
2.3.1. Vinovăția pentru omisiune.....	350
2.3.1.1. Răspunderea superiorului pentru omisiunea de a preveni	
și/sau pedepsi comiterea unei infracțiuni.....	354
2.3.1.2. Răspunderea pentru fapta proprie – ordin, incitare,	
înlesnire și/sau sprijinire	360
2.3.1.3. Pentru care mod ar trebui să răspundă superiorul în cazul	
în care ambele de mai sus sunt aplicabile?	362
Concluzii finale	364
I. <i>Tratate, cursuri și monografii</i>	369
II. <i>Articole de specialitate</i>	372
III. <i>Legislație și documente internaționale</i>	377

<i>IV. Jurisprudență</i>	380
Curtea Penală Internațională.....	380
Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie	381
Tribunalul Penal pentru Rwanda	386
Alte hotărâri internaționale.....	388
Hotărâri naționale	389
<i>V. Surse electronice</i>	390

Cuvânt-înainte

Tribunalul de la Nürnberg a fost doar începutul funcționării unei jurisdicții penale internaționale. Statutul acestuia și jurisprudența au constituit modele pentru clasificarea infracțiunilor internaționale în crime împotriva păcii, crime împotriva omenirii și crime de război.

Al Doilea Război Mondial nu a fost sfârșitul comiterii infracțiunilor de acest gen. Crime împotriva păcii, crime împotriva omenirii și crime de război s-au mai comis și se vor mai comite, din păcate.

Jurisdicțiile internaționale înființat ulterior, în mod deosebit Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie și Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda, au dezvoltat o practică judiciară interesantă în materia crimelor de război, a crimelor împotriva umanității și a crimei de genocid, jurisprudență ce nu a prea fost prea des abordată în literatura juridică română.

Semnarea Convenției de la Roma (1998) și înființarea Curții Penale Internaționale (2002) au marcat o etapă nouă în dezvoltarea dreptului penal internațional, Statutul Curții realizând o cvasicodificare a dreptului penal internațional.

Lucrarea are meritul de a readuce în circuitul literaturii juridice un domeniu pe care penalistul român Vespasian V. Pella, cunoscut mai degrabă în străinătate decât în țară, îl numea dreptul „penal al viitorului”¹.

Dreptul penal și procesul penal aplicat de către instanțele penale internaționale prezintă o particularitate, fiind un drept convențional, supranațional, o sinteză între dreptul penal și procesul continental european și dreptul penal și procesul penal anglo-american (common-law).

După ce face o prezentare comparativă a modului în care vinovăția este tratată în doctrina penală și jurisprudența specifică sistemelor de drept common-law, anglo-saxon și american în raport de sistemele de drept continental european (german, francez și italian), lucrarea analizează modul în care vinovăția ca element moral al infracțiunii este reținută în jurisprudența tribunalelor penale internaționale *ad-hoc* și a Curții Penale Internaționale, în cazul crimelor de război, al crimelor împotriva umanității și al crimei de genocid.

Răspunderea conducătorilor politici și a comandanților este prezentată ca o răspundere pentru fapta proprie, pentru planificarea acțiunilor, pentru ordinea date, pentru incitarea, înlesnirea sau sprijinirea acțiunilor sau pentru omisiunea de a preveni sau opri comiterea unor asemenea fapte.

¹ Lucrarea sa „La Criminalité Collective des États et le Droit Pénale de l’Avenir”, publicată în 1925, la Paris, a fost tradusă integral de A. Ciucă, A. Gentimir, R. Boca și publicată abia în 2017, la Editura Hamangiu.

Cartea este o apariție necesară în contextul actual, oferind informații necesare în studiul aprofundat al vinovăției ca element material al infracțiunii, având în vedere că actualul Cod penal a incriminat infracțiunile de genocid, infracțiunile împotriva umanității și infracțiunile de război după modelul Statutului Curții Penale Internaționale.

Prof. univ. dr. **Viorel Pașca**

Argumentum

Motivele unui conflict armat, fie el cu caracter internațional sau intern, sunt foarte diferite și de multe ori foarte greu de înțeles. Conflicturile au existat și considerăm, cu părere de rău, că vor exista tot timpul, astfel că problema se pune cum și în ce circumstanțe acestea se desfășoară. Precizăm că nu susținem asemenea idei sau comportamente, dar ele constituie o realitate, și în acest sens considerăm că este necesar să fie purtate în conformitate cu regulile impuse de societatea internațională (penală, de drept umanitar, de drept public etc.) sau, mai bine spus, societatea democrată cu un stat de drept, în general. Aceste reguli impun în mod clar, de exemplu, ca nicio persoană care se află în afara unui asemenea conflict sau nu este implicată în niciun conflict ca participant direct să nu fie supusă niciunui tratament care să îi provoace vreun rău, fie că este fizic, psihic sau chiar sufletesc. Din păcate, realitatea ne demonstrează că majoritatea conflictelor nu se conformează acestor cerințe, ci chiar profită de vulnerabilitatea persoanelor.

Nivelul răspândit, numărul mare al victimelor, gravitatea infracțiunilor, modalitățile de participare, persoanele implicate sau chiar implicațiile politice fac ca determinarea vinovăției sau nevinovăției autorilor direcți sau indirecti să fie o muncă asiduă a tuturor celor implicați în procesul justițiar.

Dovedirea vinovăției sau nevinovăției unei persoane în cadrul unui proces penal internațional se face în baza mai multor elemente. Primul este dovedirea existenței crimei respectiv a infracțiunii, al doilea e cel al comiterii acelei crime de către persoana acuzată – *actus reus* – și ultimul e comiterea acesteia cu forma *mens rea* – elementul moral, cerut de textul de lege. Deși considerăm toate aceste elemente ca fiind importante, interesul nostru se va axa și va fi limitat mai ales la cel din urmă, respectiv al *mens rea*. Tema prezentei lucrări o constituie analiza în profunzime a conceptului de vinovăție din perspectiva dreptului internațional penal pentru fapte comise în timpul sau în afara unui conflict armat, dar care au legătură cu un asemenea fenomen.

Obiectivul principal al prezentei lucrări îl reprezintă înțelegerea metodei prin care instanțele penale internaționale au determinat vinovăția (sub aspectul elementului moral) unei persoane acuzate de crime ce sunt sub incidența lor și totodată complexitatea laturii subiective a unei infracțiuni din perspectiva controverselor și divergențelor de opinie pe care le-a generat analiza acesteia. Lipsa unui sistem unitar de interpretare cu privire la problematica vinovăției în dreptul internațional penal este o coordonată de actualitate circumscrisă subiectului prezentei lucrări.

Regulile internaționale în materia dreptului umanitar și în sfera dreptului penal internațional au fost instituite pentru protecția persoanelor necombatante (*hors combat*) și a obiectivelor care nu fac parte din categoria celor militare, nu sunt obiective militare, iar încălcarea lor poate duce la o condamnare penală. De ce spunem *poate* și nu va conduce la o condamnare? Pentru că, atât timp, cât persoana nu a comis infracțiunea respectivă sau nu a comis-o cu forma de vinovăție cerută de norma de incriminare, aceasta nu va răspunde pentru actele sau omisiunile ei.

Valorificarea jurisprudenței instanțelor penale internaționale, doctrinei și a literaturii de specialitate permite să demonstrăm de ce o anumită interpretare ar fi fost sau ar fi mai adecvată pentru înfăptuirea justiției internaționale penale, dar și pentru cea națională.

În lucrarea de față, va fi analizată vinovăția sub forma intenției (directe și indirecte), cât și sub forma culpei cu prevedere, a temerității și a neglijenței, abordându-se problema aplicabilității acestor concepte în cazul infracțiunilor prevăzute de statutele instanțelor penale internaționale, dar și în cazul modalităților de participare aferente.

Prin tratarea aspectelor ce vor fi detaliate printr-o analiză comprehensibilă a infracțiunilor din sfera dreptului penal internațional și a modului în care ar trebui interpretate de către instanțele române, mai ales cu privire la vinovăție, se dorește a avea un aport semnificativ la conturarea unor puncte de vedere explicite în literatura de specialitate română.

Interesul teoretic se justifică pornind de la premisa că au existat multiple problemele apărute la nivel internațional în abordarea conceptului de vinovăție de către instanțele internaționale. Acest demers este complex având în vedere că nici instanțelor penale internaționale nu le-a fost ușor și nici nu le este în judecarea cauzelor care se află pe rol în fața lor, în ciuda vastei jurisprudențe emise de tribunalele penale internaționale ad-hoc și mai apoi de interpretările date de Curtea Penală Internațională cu privire la articolele care nu erau prevăzute anterior de statutele tribunalelor sus-menționate. Un alt argument pentru care considerăm a fi importante această prezentare și această analiză este faptul că orice persoană care este acuzată că ar fi comis una dintre infracțiunile prevăzute de Statutul Curții Penale Internaționale (în continuare Statutul C.P.I. sau St. C.P.I.), cât și de convențiile și tratatele alăturate poate fi judecată și pe teritoriul țării noastre în baza principiului universalității, cât și al complementarității, prevăzut de Statutul de la Roma în baza căruia aceasta funcționează, dar și a tratatelor internaționale la care țara noastră este parte și care prevăd că infracțiunile înscrise în conținutul lor, respectiv cele care cad și sub incidența jurisdicției penale internaționale pot fi judecate și pe teritoriul statului nostru, chiar dacă acestea nu au fost comise pe acest teritoriu.

Încă de la început, instanțele internaționale s-au confruntat cu o mare dificultate în momentul definirii vinovăției unei persoane acuzate de comiterea crimelor ce cad sub incidența lor din cauza faptului că, deși infracțiunile erau prevăzute de statute, acestea au necesitat o definire, cât mai precisă, precum și determinarea elementelor lor, pentru ca apoi să poată fi imputată unei persoane. Toate acestea au fost determinate, mai mult sau mai puțin clar și exact, printr-o abordare comparată a diferitelor sisteme de drept penal și a normelor de drept, încercându-se o, cât mai adecvată aplicabilitate a acestora la cazurile concrete.

Problemele cele mai mari nu se pun în cazul intenției, directe sau indirecte, ci în cazul neglijenței și a *dolus eventualis*. Vom arăta diferențele de interpretare în acest sens date de camerele instanțelor penale internaționale (cele preliminare, cele de primă instanță și cea de apel).

După „lecția învățată”¹ de la tribunalele penale internaționale *ad-hoc*, s-a încercat în cadrul Statutului Curții Penale Internaționale, cât și al *Elementelor constitutive ale infracțiunilor*² atașate celui dintâi o elaborare, cât mai exactă a cerințelor ce trebuie îndeplinite pentru ca o persoană să fie găsită vinovată pentru anumite crime. În baza jurisprudenței instanțelor ad-hoc, cât și a doctrinei în domeniu, a fost elaborat art. 30, care prevede cerința „*elementului psihologic*” necesar pentru ca o persoană să fie considerată răspunzătoare pentru o anumită conduită, adică doar dacă aceasta este comisă de către făptuitor cu intenție (directă sau indirectă) și cunoaștere. În alineatul (2) al aceluiași articol, este prevăzut faptul că o „persoană are intenție dacă, în relație cu conduita sa, persoana își dorește să se angajeze într-o asemenea conduită și în relație cu consecințele posibile, acea persoană dorește să le cauzeze sau este conștientă că acestea se vor întâmpla în cursul normal al evenimentelor”³. Alineatul (3) definește termenul de „cunoștință” ca: există cunoștință de cauză în sensul prezentului articol când o persoană este conștientă că o circumstanță există sau că o consecință va avea loc în cursul normal al evenimentelor. „A cunoaște” și „în cunoștință de cauză” se interpretează în consecință⁴.

¹ Se consideră că și Statutul C.P.I. are deficiențe în acest sens.

² Elementele constitutive ale infracțiunii atașate St. C.P.I. sunt o inovație în dreptul internațional penal, fiind adoptate prin A/CONG.183/9 din 17 iulie 1997, în vigoare din 2002, [https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/Elements Of CrimesEng.pdf](https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/Elements%20Of%20CrimesEng.pdf).

³ Statutul C.P.I., art. 30 alin. (1) și 2 a) și b). După cum se poate observa, cerința din punctul de vedere al intenției este întotdeauna luată împreună cu cunoașterea sau posibilă cunoaștere a efectelor acțiunilor. Acesta definiție acoperă în principal doar conceptul de intenție directă sau indirectă. Analizând următorul paragraf, este posibilă implementarea conceptului de *dolus eventualis*, în baza sintagmei „dacă nu este prevăzut în alt fel”, dar doar în cazuri expres prevăzute de Statutul C.P.I.

⁴ Statutul C.P.I., art. 30 alin. (3).

Din acest articol rezultă faptul că o persoană va fi considerată vinovată doar dacă elementul mental (psihologic) îndeplinește cele două cerințe, adică: intenția directă sau indirectă și cunoștința că anumite consecințe se vor realiza sau că realizarea lor este probabilă.

Articolul 30 din Statutul Curții devine aplicabil doar atunci când în cadrul anumitor infracțiuni, așa cum au fost definite în cadrul *Elementelor constitutive ale infracțiunilor*, nu este prevăzută o altă cerință cu privire la elementul moral. Prevederile din cele două texte legale se completează una pe cealaltă. Astfel, art. 3 din Introducerea *Elementelor constitutive ale infracțiunilor* prevede că „existența intenției și cunoștinței este dedusă din faptele și circumstanțele relevante”, iar art. 4 menționează că, exceptând prevederea termenilor „inuman” și/sau „sever” dacă nu este indicat altfel, făptuitorului nu îi este cerut să fi avut o „judecată proprie” în momentul consumării faptei. Prin aceasta se înțelege că intenția privind o anumită acțiune putea sau nu să existe inițial, dar acesta poate fi considerat vinovat pentru simpla sa participare, fiind conștient de consecințele faptelor sale. Trebuie precizat că anumite infracțiuni cer în mod expres ca elementul mental să fie sub forma intenției specifice sau directe sau se cere chiar o intenție calificată (cunoscută ca *double intent*), care implică atât o intenție pentru comiterea crimei, de exemplu de genocid, cât și una pentru infracțiunea prin care se realizează distrugerea grupului-țintă.

Ca în orice sistem de drept, pentru a-i fi imputabilă o infracțiune unei persoane, și în cadrul dreptului internațional penal, mai întâi trebuie demonstrat ca această infracțiune a fost comisă și doar apoi că aceasta îi este imputabilă. Cea din urmă cerință este în general cel mai greu de dovedit. Diferit de dreptul național, infracțiunile în drept internațional cer, după cum a mai fost menționat anterior, în principal săvârșirea lor cu o anumită formă de intenție, iar culpa cu prevedere sau neglijența sunt arareori luate în considerare, motivul fiind gravitatea infracțiunii internaționale penale.

Având în vedere cele prezentate mai sus, prezentul studiu își propune să elaboreze o analiză științifică complexă a conceptului de vinovăție în jurisprudența instanțelor penale internaționale, sintetizând printr-o tratare interdisciplinară a problemei cercetate, explorând și stadiul actual al gândirii juridico-penale în drept internațional penal.

Scopul lucrării este elaborarea unui instrument util practicienilor, cât și teoreticienilor în domeniul dreptului penal internațional, atât pe plan național, cât și internațional.

Demonstrarea vinovăției sau nevinovăției unei persoane în cadrul dreptului penal internațional, din punctul de vedere al laturii subiective, a fost și este o problemă pe cât de complexă, pe atât de delicată și actuală.

Considerăm că, în ciuda faptului că tematica specifică conceptului de vinovăție a fost amplu dezbătută în trecut, inexistența unei definiții unitare în sistemul

penal internațional, cât și, câteodată, incapacitatea participanților în cadrul procesului penal de a o formula vor duce la o continuă evoluție a acesteia.

Din cauza naturii infracțiunilor pentru care o persoană este acuzată, determinarea existenței sau inexistenței vinovăției impune multiple probleme care nu numai că îngreunează, dar și complică soluționarea unei cauze de către instanțele penale internaționale. Fenomenul infracțional internațional este în continuă creștere și evoluție constantă, iar practicienii, cât și teoreticienii se confruntă tot mai des cu situații noi care, deși asemănătoare cu cele din trecut, pot avea un element diferențiator, conducând la o nouă concluzie sau la infirmarea unei teorii.

Cercetarea cazuisticii, cât și a doctrinei internaționale are ca scop realizarea unui studiu ce ar putea contribui cu noi posibilități în determinarea vinovăției sau nevinovăției unei persoane și la nivel național.

Deși au trecut 20 de ani de la prima hotărâre în domeniul dreptului internațional penal contemporan, problemele cu privire la vinovăție persistă. Actele pot fi dovedite, mai mult sau mai puțin ușor, dar cu privire la vinovăția persoanei discuțiile sunt la fel de intense ca în 1996. În plus, se lasă impresia că în anumite cauze „problemele de ordin politic” au avut o influență foarte mare asupra deciziei finale.

După cum era de așteptat, din cauza inexistenței unei teorii unitare privind conceptul de vinovăție, instanțele penale internaționale s-au confruntat deseori cu probleme în momentul în care au trebuit să stabilească vinovăția unei persoane din perspectiva laturii subiective, cunoașterea, cât și voința de a fi comis una sau mai multe infracțiuni. Neexistând o bază legală clară, instanțele au fost nevoite să recurgă la analiza elementului mental, interpretând, comparând și utilizând diferite noțiuni din dreptul intern al statelor europene, dar și din sistemul de common-law.

Problemele în acest caz au apărut și din cauza diferențelor semantice existente între sistemele de drept național. Toate acestea se reflectă în jurisprudența instanțelor internaționale penale care este de multe ori conflictuală, între camere la același nivel sau la nivel superior¹.

Vinovăția sub forma intenției directe sau indirecte, incidența culpei și a neglijenței. În principiu, infracțiunile internaționale pot fi comise cu următoarele forme de intenție: cea directă, cea indirectă și cea calificată; în jurisprudență, au existat multe discuții și divergențe cu privire la posibilitatea comiterii unei infracțiuni din temeritate, culpă și neglijență.

¹ Vezi cauza T.P.I.I., *Procuror c. Tadić*, cauza nr. IT-94-1-T, hot. în primă instanță din data de 14 iulie 1997, și T.P.I.I., *Procuror c. Tadić*, cauza nr. IT-94-1-A, decizia în apel din data de 19 iulie 1999 sau T.P.I.I., *Procuror c. Haradinaj*, cauza nr. IT-04-84-T, hot. în primă instanță din data de 3 aprilie 2008 și cauza nr. IT-04-84-A, decizia în apel din data 10 noiembrie 2010, <http://www.icty.org/en/action/cases/4>.

Statutele instanțelor penale internaționale prevăd că anumite infracțiuni nu ar putea fi comise decât dacă la momentul comiterii persoana acționează cu un anumit element moral sub o anumită formă, un scop anume sau un anumit fel de intenție, cerându-se nu doar îndeplinirea elementului material, ci și a celui subiectiv, moral alăturat. În acest caz, se cere ca intenția să fie calificată – *dolus specialis*¹.

Răspunderea unei persoane în momentul comiterii faptei este analizată din mai multe puncte de vedere: răspunderea pentru fapta proprie (în calitate de autor, în calitate de autor moral), a participației și răspunderea superiorilor (pentru omisiunea de a preveni sau pedepsi, respectiv pentru ordin, instigare, înlesnire și/ sau sprijinire).

Prezentul studiu nu prezintă interes doar din punct de vedere științific, ci dorește să aducă o contribuție la interpretarea legislației naționale mai ales datorită introducerii în Codul penal român din 2014², în capitolul XII, a infracțiunii de genocid, infracțiunilor contra umanității și de război, acestea fiind abordate în mod similar cu prevederile din Statutul Curții Penale Internaționale. Genocidul (art. 438), infracțiunile de război contra persoanelor (art. 440), infracțiunile de război contra proprietății și altor drepturi (art. 441), infracțiunile de război contra operațiunilor umanitare și emblemelor (art. 442), utilizarea de metode interzise în operațiunile de luptă (art. 443) și utilizarea de mijloace interzise în operațiunile de luptă (art. 444) au fost prevăzute și anterior în Codul penal din 1969³, dar noutatea este reprezentată de includerea infracțiunilor contra umanității, categorie care prevede „infracțiunile ce pot fi comise în cadrul unui atac generalizat sau sistematic, lansat împotriva unei populații civile”. Nu doar prevederea acestor infracțiuni de către Codul penal român reprezintă interes, ci și jurisprudența română cu privire la aceste infracțiuni, cauze în curs de judecare, dorindu-se oferirea unui ajutor în interpretarea dispozițiilor legislative nu doar din punct de vedere teoretic, ci și practic.

Să nu uităm totuși că dreptul penal internațional este un drept complex, care nu implică doar infracțiunile descrise în statutele instanțelor competente, ci interferează în mod constant cu dreptul internațional public, cel umanitar și

¹ De exemplu, cauza C.P.I., *Procuror c. Bemba*, cauza nr. ICC-01/05-01/08-424, decizia Camerei Preliminare din data de 3 iulie 2009, par. 119. În această privință, Camera aduce aminte că infracțiunea de tortură și deposedare forțată, ce cade sub incidența crimelor de război, cere o intenție specifică cumulată cu intenția și cunoștința cerută în articolul 30 al St. C.P.I. par. 294 și 320, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/05-01/08-424>.

² Codul penal român, în vigoare din februarie 2014, elaborat în baza Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, publicată în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009, cu modificările și completările ulterioare.

³ Cod penal român din 1969, cu modificările și completările ulterioare, abrogat prin intrarea în vigoare a noului Cod penal român.

drepturile omului, toate cele patru sisteme aducând un aport important la consolidarea și realizarea justiției penale internaționale.

Justiția penală internațională nu presupune doar judecarea și condamnarea celor care se fac vinovați de asemenea crime ce cad sub incidența instanțelor penale internaționale și naționale care se ocupă de astfel de cazuri, ci și cu prevenirea comiterii unor astfel de crime, justiția tranzițională, reparațiile aduse victimelor și, nu în ultimul rând, alinarea victimelor.

Cercetarea cazuisticii, cât și a doctrinei internaționale are ca scop realizarea unui studiu ce ar putea contribui cu noi posibilități în determinarea vinovăției sau nevinovăției unei persoane cu privire la acest tip de infracțiuni.

Nu vom aduce în discuție crima de agresiune și nici infracțiunea de terorism datorită faptului că, deși cea dintâi este incriminată în cadrul Statutului de la Roma, nu există jurisprudență cu privire la cea dintâi post TMN și TMT nici din partea statutelor instanțelor ad-hoc, nici a C.P.I., singura care are după 2019 jurisdicție asupra acesteia¹, iar cu privire la cea de-a doua, aceasta nu este nici măcar încadrată în cadrul infracțiunilor asupra cărora instanțele de interes pentru această lucrare exercită jurisdicție. Astfel, ne vom rezuma doar la cele trei forme de infracțiuni care se regăsesc în mod constant în cadrul statutelor instanțelor penale internaționale.

¹ R. Colojoară, D. Rakitovan, *International Criminal Court's Crime of Aggression. A different crime from all the others*, Yearbook Human Rights Protection, From Unlawfulness To legality, Number 1, Provincial Protector of citizens – Ombudsman, Vojevodina Provincial Athorities Common Affaires Department, Novi Sad, 2018, Republic of Serbia, ISBN: 978-86-89417-08-1 PZG and ISBN 978-86-80756-14-1 IKSI, pp. 457-473.

TITLUL I

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Capitolul I

DE LA AD-HOC LA PERMANENT – SCURTĂ INTRODUCERE ÎN LUMEA INSTANȚELOR PENALE INTERNAȚIONALE

Introducere

Ideea existenței unei legislații internaționale penale, cât și al unui drept internațional penal de sine stătător a fost dezbătută încă după Primul Război Mondial¹. Problema dacă există un drept internațional penal și cum ar fi acesta aplicabil a fost îndelung discutată. La nivel regional sau internațional au fost emise diferite acte și documente, prin care s-au încercat constituirea, explicarea și implementarea unui astfel de drept, care în principiu ar fi dacă nu superior, cel puțin egal cu cel național.

Primele documente semnificative și de interes cu privire la regulile aplicabile purtării unui conflict armat, respectiv ală comportamentul pe care persoanele implicate trebuie să-l exercite au fost Convențiile de la Haga din 1899 și 1907, care prevedeau legile războiului și crimelor de război².

Ca urmare a Primului Război Mondial, în 1919, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris a fost decisă crearea unei Comisii pentru identificarea răspunderii autorilor războiului și impunerea penalităților, care era însărcinată, printre altele, cu raportarea despre constituirea unui tribunal care să fie adecvat pentru

¹ Pentru o istorie mai în detaliu a dreptului internațional penal, vezi, de exemplu, M. Cherif Bassiouni, *Introduction to International Criminal Law: Second and revised Edition*, ed. Martinus Nijhoff; Revised edition, 2012; A. Cassese, L. Baig, M. Fan, P. Gaeta, C. Gosnell and A. Whiting, *Cassese's International Criminal Law*, Third edition, Oxford University Press, ed. a treia, 2013 sau R.A. Friedlander, *The Foundation of International Criminal Law: a Present Day Inquiry*, Case Western Reserve Journal of International Law, vol. 15, Issue I, 1983.

² Convenția (II) asupra legilor și obiceiurilor de război pe uscat (Haga, 17 iulie 1899, publicată în Monitorul Oficial al României și în vigoare de la 25 iunie 1900), Convenția referitoare la începerea ostilităților/A treia Convenție de la Haga (Haga, 18 octombrie 1907), Convenția privind legile și obiceiurile războiului pe uscat/A patra Convenție de la Haga (Haga, 18 octombrie 1907), Anexa la cea de-a patra Convenție de la Haga din 1907: Regulamentul privind respectarea legilor și obiceiurilor războiului pe uscat (Haga, 18 octombrie 1907).

judicarea în cadrul unor procese cu privire la încălcării legilor și cutumelor de război comise de forțele inamice, precum și la procedura aplicabilă în fața acestuia și modalitatea de funcționare. Ceea ce este interesant de observat este faptul că, încă de pe atunci, s-a considerat că fiecare parte beligerantă avea „în baza dreptului internațional puterea și autoritatea de a judeca indivizi pentru crime de război, dar că un tribunal internațional este esențial pentru judecarea anumitor acuzații. Acestea au fost acuzațiile de crime împotriva persoanelor de diferite naționalități, de exemplu, atrocități comise în cadrul lagărelor de detenție care conțineau prizonieri de război cu mai mult decât o naționalitate, acuzații de crime aduse împotriva persoanelor cu autoritate a căror ordine au afectat mai mult de o naționalitate sau operațiuni împotriva armatelor a mai mult decât una dintre Puterile Aliate și acuzații împotriva autorităților majore dușmane și împotriva oricărui altor persoane care nu ar fi de dorit să fie judecate de către altă instanță națională”¹. Din păcate, recomandările Comisiei nu au fost adoptate de către *Conferința de Pace*, fiind preferate propunerile cu privire la judecarea persoanelor care au comis o „infracțiune supremă împotriva moralității internaționale și a sancțiunii tratatelor” și a persoanelor acuzate de crime de război *stricto sensu* în fața unor tribunale militare naționale”² sau în cazul în care este vorba despre crime comise împotriva unor naționali a mai mult de o putere, cei acuzați de asemenea crime să fie aduși în fața unor tribunale care erau compuse din membrii unor tribunale naționale corespunzătoare³. Considerăm că nu este de neglijat nici efortul Comitetului Consultativ al Juriștilor din 1920, care, pe lângă documentul de bază al Curții Permanente de Justiție Internațională, a inițiat în fața Ligii Națiunilor propunerea de creare a unei Înalte Curți de Justiție Internațională care să aibă jurisdicție, printre altele, și asupra crimelor împotriva legilor universale ale națiunilor. Din păcate, după multiple dezbateri și propuneri, a fost considerat de către Adunarea Ligii Națiunilor că, pentru moment, o astfel de instanță nu este necesară, aceasta neacceptând recomandării *comitetului Trei* care se ocupa de problema sus-menționată.

Un alt exemplu în sensul propunerii constituirii unei instanțe penale internaționale este cel al celei de-a 31 *Conferințe a Asociației internaționale de drept* organizată la Buenos Aires în anul 1922, în cadrul căreia Dr. Hugh H.L. Bellot a pus accentul pe „necesitatea vitală și fără pierdere de timp pentru stabilirea unei curți penale internaționale”⁴, ca mai apoi în cadrul Conferinței 33 de la Stockholm,

¹ Doc. A/CN.4/7/Rev. 1, Historical Survey of the Question of International Criminal Jurisdiction – Memorandum submitted by the Secretary-General, Topic: Question of international criminal jurisdiction, Națiunile Unite, Adunarea Generală, Comisia Internațională de Drept, Lake Success New York, 1949, p. 7, http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_7_rev1.pdf.

² *Idem*, p. 8, http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_7_rev1.pdf.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, apud Raportul celei de-a 31-a Conferințe, vol. I p. 63 *et seq.*